

Uluslararası Hukukta Güvenlik Söylemleri: Uluslararası İlişkiler Teorileri İle Kesişen Düzlemler

Gözde Turan*

Öz: Uluslararası hukuk alanındaki teorik yaklaşım farklılıkları, Uluslararası İlişkiler teorilerindeki tartışmalarla ortak bir izdüşüme sahiptir. Söz konusu izdüşüme ışık tutması açısından, çalışma, sadece dönemsel değil öne çıkan teorik perspektifler için de geçerli olan paralelliği, güvenlik söylemleri örneğinde ele alacaktır. Henüz modern anlamda uluslararası ilişkilerden bahsedilemeyecek olan Doğa Hukuku doktrininin etkin olduğu ilk dönemde, güvenlik algısı devletin ülkesi ile sınırlı görülmemiş, tehdidin konusu da egemenlik ile ilişkilendirilmemiştir. Geleneksel Uluslararası İlişkiler teorilerinin etkin olduğu ulus-devlet sisteminde uluslararası hukuktaki teorik tartışmalar pozitivist/realist hukuk ve karşıtları arasında gelişmiştir. Son dönem, her iki disiplinde de meta-teorik tartışmaların ön plana çıktığı, güvenliğin tanımı ve içeriğinin ötesinde bizzat güvenleştirilmenin sorunsallaştırıldığı dönem olmuştur. Uluslararası hukukun Uluslararası İlişkiler teorileri ile ilişkisinin güvenlik söylemi üzerinden incelenmesi, sadece dönemler arasındaki fay hatlarını değil, kesişme noktalarını da açığa çıkaracaktır. Bu ilişki, sadece uluslararası hukuk teorilerinin değil aynı zamanda Uluslararası İlişkiler teorilerinin de içinde geliştiği ve etkin olduğu çevre ile olan bağlarını güvenlik bağlamında ortaya koyması açısından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Uluslararası hukuk, Güvenlik, Uluslararası İlişkiler teorileri, Eleştirel hukuk çalışmaları

* Dr. Öğretim Üyesi, Antalya Bilim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, gozde.turan@antalya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4307-6924

Security Discourses in International Law: Intersecting Planes With International Relations Theories

Gözde Turan

Abstract: The theoretical debates in international law (IL) fall onto a parallel projection with those within the International Relations (IR) discipline. In order to display the close relationship between IL and IR, the paper attempts to exemplify the common security discourses producing not only periodic but also definitional and contextual coherence between the two disciplines. In its pre-modern form, the natural law doctrine in IL assumed security threats transcending state borders without limiting the subject of the threat to the premature and latent concept of sovereignty. With the rise of nation-state, and also in parallel to mainstream theories in IR, theoretical debates in IL developed around positivist/realist law and its critics. The most recent period has witnessed meta-theoretical debates in both disciplines which not only problematize the content and definition of security, but also furthers its inquiry as to the practice of securitization as such. In its quest of displaying the commensurability of theoretical debates in IR and IL, the paper illustrates how security discourses converge and recede between the two fields' fault lines and intersections. Analysing the interaction between the two disciplines contributes also to our understanding of the role of the broader context in theorizing security.

Keywords: International law, Security, International Relations theories, Critical legal studies

Giriş

Uluslararası ilişkiler pratiğinde rol alan diplomatların, devlet adamlarının ve diğer temsilcilerin çoğunun hangi ideolojiden veya teorik görüşten gelirlerse gelsinler buluştukları ortak noktalardan birisi, uluslararası hukukun, aktörlerin aldıkları kararlarda temel belirleyici unsur olmadığıdır. Uluslararası hukukun, uluslararası alanda gözlemlenen davranışlar üzerinde nedensel bağlamda açıklama getiremeyeceği yönündeki bu yaygın kaniya rağmen, aktörlerin söylemleri üzerindeki etkisi azalmamakta, aksine bu etki her geçen gün daha da artmaktadır. Uluslararası hukuk, sadece uluslararası ilişkilerde önemli ve etkin bir yere sahip olduğu yönündeki yaklaşım dolayısıyla değil, paradoksal biçimde etkin olmadığı yönündeki teorik yaklaşımlar dolayısıyla da gündemde kalmaya devam etmektedir. İlk başta çelişkili görünen bu durumun altında yatan temel neden, uluslararası hukukun aktör davranışları özelinde ve sistemin yapısı genelinde neden-sonuç ilişkisi açısından etkin olup olmadığı tartışmasının, uluslararası hukuk söylemleri ile politik söylemler arasındaki ilişkiden farklı bir tartışma olmasıdır (Koskeniemi, 1996). Diğer bir deyişle, alınan kararlardaki etkinliğine dair negatif kanı ne denli yaygın olursa olsun, uluslararası hukukun politik söylemlerde ve teorik tartışmalarda kapladığı alan ortadan kalkmamakta, teorik olduğu kadar pratik düzlemde de uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukukun karşılıklı etkileşimi devam etmektedir.

Uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk ilişkisi, görece olarak hayli genç bir disiplin olan Uluslararası İlişkiler disiplininin ilk dönemlerinde göz ardı edilse de, özellikle inşacı ve eleştirel yaklaşımların gelişmesiyle birlikte araştırmacıların daha fazla ilgisini çekmiştir. Slaughter, Tulumello ve Wood (1998), Armstrong, Farrell ve Lambert (2012) gibi yazarlar uluslararası sistemdeki değişimin uluslararası hukuk alanında yansımaları olduğunu altını çizmelerine rağmen, iki alandaki teorik yaklaşımların karşılıklı etkileşimi sıklıkla gözden kaçmaktadır. Sadece uluslararası sistemin yapısındaki değişimin hukuk boyutundaki yansıması değil, bu değişimler çerçevesinde gelişen teorik perspektiflerin karşılıklı ilişkisi, sistemdeki bir sonraki radikal değişimin de tekrar benzer şekilde hukuki bir boyutunun olacağını hatırlatması açısından önemlidir. Elinizdeki çalışma, uluslararası hukukta uluslararası sistemin yapısındaki değişimlere paralel şekilde gerçekleşen değişimleri güvenlik söylemleri örneği ile ele alacaktır.

Uluslararası hukukun güvenlik söylemi üzerine yapılacak soybilimsel bir araştırma, sadece dönemler arasındaki fay hatlarını değil, kesişme noktalarını da ortaya koyması açısından önemlidir. Çalışmanın ilk bölümünde sırasıyla Vestfalya-öncesi dönemin, ardından ulus-devletin yegane aktör olarak kabul edildiği Vestfalya döneminin ve son olarak da devlet-dışı aktörlerin ağırlık kazanmaya başladığı Vestfalya-sonrası dönemin hukuk anlayışı ve güvenlik söylemi ele alınacaktır. Vestfalya Barışı, bu dönemselleştirmede, belli bir zaman dilimi için başat

aktör olduğu varsayılacak olan ulus-devletin ortaya çıkışını temsil eden tarihsel dönüşümü belirtmesinin veya benzer nedenlerle Uluslararası İlişkiler disiplininin başlangıç noktası olarak kabul edilmesinin ötesinde, hakim teorik perspektiflerdeki değişimleri işaret etmesi açısından da tercih edilmiştir. Bu dönemselleştirmenin ardından, özellikle 11 Eylül sonrasında güvenlik algısındaki dönüşümle birlikte BM sisteminin de kabuk değiştirmeye başladığı; insan güvenliği çerçevesinde uluslararası hukukun yeni alt dallarının güvenlik ekseninde geliştigi ortaya konulacaktır. İnsan güvenliği eksenli dönüşüm, uluslararası hukukun uluslararası sistemdeki değişimlere duyarlı ve esnek bir yapıda olduğu yönünde bir görünüm sunmaktadır. Bununla birlikte, güvenlik boyutunun hem genişlemesi hem de derinleşmesi sonucunda uluslararası hukukta “insancılılaşma” yerine “güvenlikleştirilme”nin söz konusu olduğu ve bu gelişmenin özgürleşme önünde potansiyel engellere yol açabileceği tartışılacaktır.

Uluslararası Hukukta Teori-Pratik İlişkisi: Tarihsel Olarak Uluslararası Hukukta “Güvenlik” Algısı

Uluslararası hukuk, yaygın şekilde 1648 Vestfalya Antlaşması ile başlatılır (Malanczuk, 2002, s. 9); ancak Korff (1924, s. 246-259), Bederman (2001), Nussbaum (1954) gibi yazarlar Antik Çağlarda Yakın Doğu, Mezopotamya, Yunan ve ardından Roma dünyasında da uluslararası hukukun gelişmemiş formlarının görülebileceğini ileri sürmüşlerdir. Demirli ve Özdemir (2019, s. 7), uluslararası hukukun kapitalist ulus-devletlerin aralarındaki ilişkileri düzenleyen modern bir hukuk sistemi olarak ele alındığı durumda, bu hukukun kapitalizm-öncesi döneme dek götürülemeyeceğinin altını çizer. Açıktır ki, uluslararası hukukun dönemselleştirilmesi ve başlangıç noktası tartışması aynı zamanda teorik bir tartışmadır. Bu çalışmada, Vestfalya-öncesi dönem ulus-devlet dışındaki aktörler arasında gelişmemiş formda hukuki ilişkileri düzenleyen ilk dönemi, Vestfalya dönemi 17. ve 19. yüzyıllar arasında kapsayan dönem, Vestfalya-sonrası dönem de 20. yüzyıl sonrası dönemi betimlemek için kullanılacaktır.

Vestfalya Öncesi Uluslararası Hukuk ve Güvenlik Sorunu

Modern uluslararası hukukun, ulus-devletin ortaya çıkışına paralel olarak ortaya çıktığı yönündeki hakim görüşe karşın, Vestfalya-öncesi dönemde en etkili olduğu dönemi yaşayan doğa hukuku doktrini iç hukukun yanısıra devletler-arası ilişkilerin hukuki boyutuna da yön vermiş ve buna paralel bir güvenlik anlayışı ortaya koymuştur. Özellikle 16. ve 19. yüzyıllar arasında etkin olan doğa hukuku doktrininin önde gelen yazarları genellikle bu hukuku, tarihsel olmayışı ve doğanın aktörlerden, zaman ve mekandan bağımsız normları olduğu varsayımıyla tanımlarlar. Buna rağmen, Grotius’un öğrencisi olan Pufendorf, doğa durumunda

insan topluluklarının hayatta kalabilmek için bir araya gelip siyasi örgütlenmeye gittiklerine dikkat çekerek adeta tarihsel bir anlatıya yönelir. Kendi çıkarları yönünde hareket eden rasyonel bireylerin başarılı olabilmeleri için, devletlerinin ve rakiplerinin tarihlerini bilmeleri gerektiğini vurgulayan Pufendorf, doğa hukukunu böylelikle hem Aristocu kategorilerden hem de teolojik anlatıdan uzaklaştırmaktadır (Koskeniemi, 2012, ss. 948-949).

Her ne kadar doğa hukuku yazarlarından Francisco de Vitoria, Christian Wolff, Emmerich de Vattel veya Alberico Gentilis ilahi bir güce atıfta bulunsalar da, Grotius ve Pufendorf için aktörlerin rasyonel analizleri kuralların ne olacağını belirleyecektir. Buna göre, örneğin, İspanyol kaşiflere direnen, açık denizlerde ticarete engel oluşturan tüm kavimler ve devletler doğa hukukuna karşı çıkmaktadırlar. Deniz ticaretinin benzersiz bir hızla zenginleştirdiği Batı Avrupa devletleri, sadece barbar olarak gördükleri yerli topluluklar ile değil birbirleri ile de mücadele içindedirler. Dolayısıyla, Vitoria gibi, İngiliz, Portekiz ve İspanyol rakipleri ile çetrefilli bir mücadele içerisinde olan Hollandalı Grotius'un *Mare Liberum* eserinde serbest deniz ticareti savunması tesadüfi değildir. Denizlerdeki yarışın ekonomik açıdan ne denli kritik öneme sahip olduğunu göstermesi açısından, Şubat 1603'de Singapur Boğazı'nda ele geçirilen Portekiz gemisi *Sta. Catarina*'nın taşıdığı kargonun ticari değeri örnek verilebilir. *Geminin malları Amsterdam'a getirilip satıldığında elde edilen toplam değer 3 milyon guldenden fazladır* ki bu miktar aynı yıl İngiliz devletinin yıllık gelirinine denk olmasının yanısıra, İngiliz Doğu Hindistan Ticaret Şirketi'nin (*English East India Company*) yıllık gelirinin de iki katıdır (Borschberg, 2002; Tuck, 2001, s. 80).

İngiliz Doğu Hindistan Ticaret Şirketi'nden bahsetmişken bir parantez açarak, Hindistan'ın 1857 Ayaklanması'nın sonrasına kadar Britanya'ya dahil edilmediğini, diğer bir deyişle Hindistan'ın Victoria'nın tahta geçmesinden 20 yıl sonrasına kadar bir devlet tarafından değil bir şirket tarafından yönetildiğini hatırlatmak faydalı olacaktır (Anderson, 2006, s. 90). Britanya, elde etmek istediği ekonomik çıkarı sorunsuz şekilde elde ettiği sürece Hindistan'da hangi bayrağın dalgalandığını, hangi dilin resmi dil olduğunu veya siyasi birimin adının ne olduğunu sorun yapmamıştır. Üretim tarzı toprağa dayalı olmaya devam ettiği halde, esas kârın farklı topraklarda üretilen malların ticaretinden elde edildiği bu dönemde iktidarlar, toprak parçası üzerinde "egemenlik" göstergesi olan yasal ve sembolik işaretlere birincil önem atfetmemiş, pazarın küreselliğine paralel şekilde tehdit, ülke sınırlarının ötesindeki "serbest ticarete tehdit" şeklinde formüle edilmiştir.

Bu dönemde devlet sınırlarının ve egemenliğinin korunması ile tanımlanmayan "güvenlik", "barışın korunması" veya "barışın tesisi" söz konusu olduğunda savaşı yasal ve haklı hale getirmektedir. Dolayısıyla doğa hukukuna göre barışa yönelik tehditler en temel güvenlik sorunudur. Hıristiyanlık inancı ile zaman zaman paralel değerlendirilen doğa hukuku, barışa yönelik tehditleri devlet ötesinde ele almasıyla bir anlamda Hıristiyanlığın başlangıçtaki pasifist tutumunu da aşı-

bilmiştir. Bu dönüşüm, St. Aquinas ile başlamış; St. Augustine ile devam ederek Haçlı seferlerine meşruiyet kazandırmış (O’Connell, 2021, s. 274); ardından da deniz-ötesi ticaret savaşlarına hukuki zemin hazırlamıştır. Barışa yönelik tehditleri temel güvenlik sorunu olarak görmesi dolayısıyla doğa hukuku, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler sisteminin temel ilkeleri ile örtüşen bir görünüm sunsa da, devleti temel aktör olarak ele almayı ve barışa yönelik tehditleri devlet ile doğrudan ilişkilendirmeyişi ile modern ulus-devlet temelli sistemden ve bu sistemin güvenlik anlayışından ayrılmaktadır.

Vestfalya ve Sonrası: Pozitivist Hukuk ve Güvenlik Sorunu

Siyasal iktidar biçimleri ve devlet yönetimi üzerine teori yazımında Machiaveli, Hobbes, Spinoza gibi düşünürlerin antik Yunan düşüncesinin ve ondan ilham alan Orta Çağ düşünürlerinin teleolojik yaklaşımlarını eleştirmelerine benzer şekilde, pozitivist hukukun gelişimi de doğa hukukunun ideal hukuk düzeni savlarına karşı çıkılması sonucunu doğurmuştur. Machiaveli’nin (2008, s. 255) Plato ve Aristotle başta olmak üzere antik Yunan düşünürlerini ve bu geleneği takip eden idealist yazarları, insanları gerçekleşmesi mümkün olmayan sahte düşlerle kandırdıkları yönündeki suçlaması gibi, 19. yüzyılın pozitivist hukuk yazarları da, doğa hukukunun idealist perspektifini eleştirmişlerdir. Faydacılık kuramının kurucularından Jeremy Bentham ve doğa hukuku yaklaşımına açılan savaşta en ön cephede yer alan John Austin, var olan hukuk ile olması gerekli olan veya arzu edilen hukuk arasında ayırım yapmış (Hart, 1958, s. 594), bir buyruğun hukuk kuralı niteliği kazanabilmesi için bu buyruğun egemen bir iktidar kaynağından gelmesi ve buyruğun yöneldiği öznenin egemen iktidarın altında yer alması gerektiğini belirtmişlerdir (Sebok, 1995, ss. 2063-65). Dolayısıyla, egemen ve merkezi bir iktidardan kaynaklanmayan uluslararası hukuk, özellikle Austin açısından gerçek bir hukuk sistemi dahi sayılmamıştır (Armstrong vd., 2012, ss. 81-83).

Pozitivist hukuk anlayışı, uluslararası hukuku somut olmayan, gözlemlenemeyen kaynaklardan arındırarak teknokratik bir yapıya dayandırmaya çalışmakla birlikte, evrensel bir yöntemle hareket ettiği iddiasında bulunacaktır. Uluslararası İlişkiler disiplinine bilimselliği getirme iddiası ile hakim olan realist Uluslararası İlişkiler kuramı ile pozitivist uluslararası hukuk yaklaşımı, birbirlerine karşı mesafeli dursalar da (Yasuaki, 2003, ss. 109-110), önemli noktalarda paralel bir görünüm sergilemektedirler. Her iki yaklaşım için de, kurallar güç çatışmasının karşısında her zaman için ikincil öneme sahip olacaktır; bu gerçeklik hiç bir zaman ve koşul altında değişmeyecektir (Simpson, 2000, s. 440-52). Her iki disiplininde de başat uluslararası aktör olarak kabul edilen ulus-devlete karşı özellikle teritoryal tehditlerin en temel güvenlik sorunu olarak tanımlanacağı bu döneme, Uluslararası İlişkiler teorilerinde ilk iki büyük tartışma olarak görülen 1920’ler ve 1930’lardaki realizm-liberalizm (idealizm) tartışması ile 1950’ler ve 1960’larda öne çıkan nesnellik ve bilimsellik eksenindeki tartışma eşlik edecektir.

Realizmin her iki disiplindeki baskınlığına karşın, ne siyaset teorisinde ne de hukuk alanında liberalizm mutlak biçimde saf dışı kalmıştır. Nasıl 19. yüzyılda liberal teoriler ve bu teorilerin özgün güvenlik anlayışı realizmin hegemonyasına rağmen gelişmeye devam ettiyse, liberal uluslararası hukuk teorisi de hukuk disiplininde kendi alanını korumayı başarmıştır. Liberal ekolden gelen hukuki biçimcilik (*legal formalism*), klasik liberalizmde devletin piyasalara asgari müdahalesini savunulması gibi, hukuki/yargısal müdahalenin piyasa düzenini bozacağını ve bunun da bireysel özgürlüklere müdahale sonucunu doğuracağını öngörmüş, hukuk ile siyasetin birbirinden tamamen bağımsız olması gerektiğini savunmuştur (Weinrib, 1987, ss. 946-1016).

Teorik düzlemde olduğu kadar politik alanda alınan kararlarda da kendini gösteren farklılıklarına rağmen liberal hukuk anlayışı ile realizmin hukuk ve güvenliğe bakışı tamamen farklı değildir. Her iki teori, uluslararası sistemin temel aktörü olarak rasyonel devletleri görmeleri ve devletlerin egemen eşitliği ilkesine yaptıkları vurgu dolayısıyla ortak bir düzlemde hareket etmektedirler. Bununla birlikte, liberalizm, özellikle de liberal kurumsalcılık, uluslararası hukukun, uluslararası örgütlerin, demokrasinin ve siyasal entegrasyonun güvenlik sorunlarının üstesinden gelinmesinde kritik öneme sahip olduğunu öne sürerek realist teorik perspektiften ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu iki teorik yaklaşım güvenlik sorunlarının ne olduğundan çok, nasıl çözülebileceği konusunda birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar.

Uluslararası Hukukun Bütün Meselesi: Realist Olmak ya da Olmamak?

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teorik tartışmaların uluslararası hukukta ve özellikle de güvenlik söylemlerindeki yansıması, realizme yöneltilen eleştiriler etrafında gelişmiştir. Yale Hukuk Fakültesi Profesörleri Harold Lasswell ve Myres McDougal'ın başını çektiği New Haven ekolü için temel sorun,

pozitivist uluslararası hukukun salt yürürlükte olan kurallara eğilmesidir (Ratner ve Slaughter, 1999, s. 293; Laswell ve McDougal, 1992; McDougal, Lasswell ve Reisman, 1968; Reisman, 1981, 1992; Wiessner, 1997). Morgenthau'nun 1948 basımı Uluslararası Politika (*Politics Among Nations*) kitabına cevap niteliğinde kaleme aldığı eleştirisinde McDougal, sadece pozitivist hukuk geleneğine veya hukukun iktidarın etkisi altında pasif bir araç olduğunu iddia eden hukuki realizme değil, doğrudan realist Uluslararası İlişkiler kuramcılarına meydan okumaktadır. McDougal (1955, ss. 376-378), gücün realist perspektif ile tanımlanmasının ötesinde boyutları olduğunu, birbirleriyle yakın bir ilişki ağı içerisinde olan toplumsal süreçlerden bağımsız şekilde güç politikasının tanımlanamayacağını, realist güç politikası kavramının zorlama ve baskı unsurlarının yanısıra ve hatta ötesinde meşruiyet kazandırma boyutunu gözden kaçırdığını belirtmiştir.

Aktörün rolünün ve içinde bulunduğu koşulların hukuk kuralları üzerindeki etkisine dikkat çeken New Haven ekolü'ne göre hiç bir zaman değişmeyecek

olan sekiz temel kategori – iktidar, bilgi, refah, mutluluk, sanat, sevgi, saygı ve doğruluk – aynı zamanda toplumun hangi ihlalleri güvenlik tehdidi olarak algılayacağını da belirlemektedir (Wiessner ve Willard, 1999, s. 318). Sınırlı kategorilere rağmen New Haven yazarları, kategorilerin ne anlama geldiği, içlerinin nasıl doldurulduğu noktasında kültür, çevre, kişilik, çıkarlar, ait olunan sınıf gibi faktörlere, kısaca değişken koşullara dikkat çekerek teoriye belirli ölçüde bir esneklik kazandırmışlardır. Söz konusu esneklikle, şiddetin nasıl tanımlandığı, hangi eylemlerin şiddet olarak ele alındığı, dolayısıyla güvenliğin ne olduğu ve nasıl korunacağı sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Uluslararası hukukun da diğer hukuk dalları gibi insan eliyle biçim verilmiş yapay bir olgu olması dolayısıyla her karar meşruiyet kazan(a)mamakta, meşruiyet için kuralların toplum bazında kabul görmesi ve hukuk kuralı ile toplum beklentileri arasında doğrusal bir orantı olması gerekmektedir (Wiessner ve Willard, 1999, s. 319). Bu noktada New Haven ekolü ile Abram Chayes ve Louis Henkin öncülüğünde Harvard Hukuk Profesörleri tarafından geliştirilen “uluslararası hukuki süreç” (*international legal process*) yaklaşımı birbirlerine yakın bir çizgide ilerlemekte ve her iki ekol de hukuki realizmden ayrılmaktadır (Ihering, 1913; O’Connell, 1999, s. 336). Yine de hukuki süreçler, hukukun karar-alıcılar açısından neleri imkan dahilinde kıldığını anlamaya çalışan New Haven ekolünün aksine, hukukun nasıl karar-alıcıları ve siyasi süreçleri sınırlandırdığını açıklamaya çalışarak farklı bir perspektif sunmaktadırlar (Bkz. Chayes, Ehrlich ve Lowenfeld, 1968; Koh, 1996, 1997; Eskridge ve Frickey, 1994). Bu arada her iki hukuk ekolünün, Uluslararası İlişkiler disiplinde tartışılmaya başlanılan normlar ve sosyo-politik çevre ilişkisine (Bkz. Onuf, 2012, Kratochwil, 1991), ve sonuç-odaklı mantık ile yerindelik/uygunluk mantığı ayırımına (Bkz. Checkel, 1998; Hopf, 2010; Müller, 2004; March ve Olsen, 2004) paralel şekilde, uluslararası hukuk aktörlerinin sonuç odaklı mı yoksa daha çok yerindelik/uygunluk odaklı mı hareket ettiğini sorgulaması, iki disiplin arasındaki etkileşimin bir başka göstergesi olarak dikkat çekmektedir.

Uluslararası Hukuk İçin Dönüm Noktası: Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve 11 Eylül Saldırıları

Teorik alandaki hareketlilik realist ekole karşı geliştirilen alternatif perspektifler ile sınırlı kalmayacak, henüz Soğuk Savaş sona ermeden, 1980’lerden itibaren realist ekole ve genel anlamda pozitivist geleneğe karşı radikal bir eleştiri dalgası başlayacaktır. Belirli ontolojik, epistemolojik ve metodolojik varsayımların genelgeçer doğrular olarak kabul görmesinin yol açtığı sonuçları tartışan post-modern/post-yapısalcı/eleştirel yaklaşımlar Uluslararası İlişkiler disiplinde üçüncü büyük tartışmayı başlatırken,¹ aynı perspektifle güvenlik alanına eğilen

1 Lapid’e (1989) göre, ilk iki büyük tartışmayı, anti-pozitivist felsefi ve sosyolojik akımların etkisi ile kendisinden önce gelen tüm bu tartışmalara meta teorik bir bakış açısıyla meydan

eleştirel güvenlik çalışmaları belli sorunların güvenlik sorunu olarak ön plana çıkarılmasının alternatifleri marjinalleştirilmesine ve teorideki bu ayrımın pratikte yol açtığı sorunlara dikkat çekecektir (Der Derian ve Shapiro, 1989; Newman, 2010; Walker, 1995). Benzer şekilde, belirlenimsizlik (*indeterminacy*) tezi ile birlikte biçimciliğe ve objektiflik savlarına karşı çıkan, teori ile pratik arasındaki kaçınılmaz bağ dolayısıyla teorinin toplumun belli bazı grupları lehine iktidar ve meşruiyet kazandırdığını iddia eden eleştirel hukuk çalışmaları (*critical legal studies*), hukukun özgürleştirici potansiyelinin yanısıra ötekileştirici, marjinalleştirici ve baskılayıcı boyutlarını tartışacaktır (Koskenniemi, 2009; Matsuda, 1987; Purvis, 1991; Unger, 1983).

1980’li yıllarla birlikte alternatif teorik perspektiflerin ortaya çıkmasına rağmen, “yeni” güvenlik tehditlerinin tartışılması için Soğuk Savaş’ın sona ermesini beklemek gerekecektir. 1990 yılı, uluslararası sistemdeki iki kutuplu yapının dönüşümünü kronolojik açıdan ifade eden yıl olmanın ötesinde, Irak’ın Kuveyt işgali sonucu üstlendikleri kritik rol gözönüne alındığında uluslararası örgütlerin – özellikle de BM’nin – etkinliği açısından bir dönüm noktasını ifade etmesi açısından da önemlidir (Dedring, 2008, s. 17-18).

Soğuk Savaş dönemi boyunca 73 uluslararası silahlı çatışma yaşanmasına rağmen, BM sadece iki defa 39. maddeye göre “barışın ihlal edildiği, yedi defa da “uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olduğu” saptamasını yapmış; sadece Kore, Kongo ve Güney Rodezya için askeri kuvvet kullanımı kararı almıştır (White, 1990, s. 47). Ancak, BM’nin Soğuk Savaş döneminde aldığı son derece sınırlı sayıda kararı, silahlı çatışmaların ve genel anlamda uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturabilecek olayların görülme sıklığının azlığı ile açıklamak mümkün değildir. Aynı şekilde BM’nin artan etkinliğini sadece görelî olarak dengeli olduğu varsayılan iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle ve bunun sonucu olarak daha fazla iç savaş ve uluslararası çatışma görülmesi ile, veya Von Einsiedel ve Malone’un (2018, s. 142-43) öne sürdükleri gibi, Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin veto kullanımı sıklığının azalmasıyla açıklamak da doğru değildir. Uluslararası sistemdeki değişimin uygun ortamı yaratması ile birlikte BM Güvenlik Konseyi, sadece 1990-1999 yılları arasında 21 defa açıkça “uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olduğu” tespitinde bulunmuş (Chesterman, 2001, ss. 238-240); 1958-1990 yılları arasındaki 16 barışı koruma operasyonu ve gözlem misyonuna

okuyacak olan üçüncü büyük tartışma dönemi takip etmektedir. Waever’in (1998) dönemselleştirilmesinde ise, önce realist ve liberaller arasında, daha sonra davranışsalcılar ve gelenekselciler arasında yaşanan ilk iki büyük tartışmadan sonra, üçüncü olarak realizm-marksizm-karşılıklı bağımlılık eksenindeki paradigmal-arası tartışma, son olarak da meta-teorik tartışma gelmektedir. Dolayısıyla Lapid’in üçüncü büyük tartışma olarak betimlediği post-pozitivist/post-modernist/eleştirel akımların meydan okuması, Waever için dördüncü döneme denk düşmektedir (Ole Waever, “Four Meanings of International Society: A Transatlantic Dialogue”, B. A. Roberson (der.), *International Society and the Development of International Relations Theory*, Londra, Pinter, 1998.) Elinizdeki çalışma, Lapid’in sınıflandırmasını takip etmektedir.

karşın, sadece Körfez Savaşı'ndan Ekim 2019 yılına dek geçen süre içerisinde 52 barışı koruma operasyonu başlatmıştır (UN List of Peacekeeping Operations, 1948-2020). Bununla birlikte, esas sıçrama, güvenlik alanında aktörlerle ilgili yata bir genişlemenin ötesinde, güvenliğin ne olduğuna dair teorik derinleşmenin sonucunda görülmüştür. Güvenlik alanındaki değişimi tasvir ederken “genişleme” kavramına karşın “derinleşme” kavramını ilk olarak kullanan Richard Wyn Jones'un (1999) vurguladığı dönüşümü, insan güvenliği kavramının gelişimine paralel olarak salgın hastalıklar, yoksulluk, çevrenin tahribatı, toplumsal cinsiyet gibi yeni güvenlik alanlarının ortaya çıkışında gözlemlemek mümkündür.

BM Sisteminde Dönüşüm: R2P, İnsancıl Müdahale, Uluslararası Suçlar, İnsan Güvenliği Ekseninde Yeni Güvenlik Perspektifi

BM Güvenlik Konseyi'nin, devlet odaklı geleneksel güvenlik anlayışından yeni güvenlik kavramlarına geçiş yapması, uluslararası hukukta insan güvenliği, “koruma sorumluluğu” (*Responsibility to Protect – R2P*), insancıl müdahale gibi çeşitli şekillerde kendisini gösterecektir. Ülke sınırlarını aşan yeni güvenlik algısı söylemlerinin dayandığı felsefi temel, iktidarların sadece kendi yönetimleri altındaki bireylere ve gruplara karşın değil, tüm insanlığa karşın koruma sorumluluğuna sahip oldukları kanısıdır. Sorulması gereken sorulardan birisi, uluslararası hukukun günümüzde güvenlik tehdidi olarak kabul ettiği konuların geleneksel güvenlik perspektifinden radikal bir kopuşu temsil edip etmediğidir. Diğer bir deyişle, insanı temel alan güvenlik anlayışı uluslararası hukukun geleneksel kaynaklarında doğrudan veya örtülü biçimde halihazırda yer almakta mıdır?

Geride bıraktığımız 20. yüzyılda iki dünya savaşı ve Soğuk Savaş döneminde yaygın şekilde kullanılan ve bu yüzyıla ait modern bir kavram olduğu düşünülen “ortak güvenlik” (*collective security*) kavramına aslında ilk defa yaklaşık 1000 yıl önce Fransa'daki savaşları durdurmak isteyen piskoposların yazılarında rastlanılması gibi (Possony, 1945, ss. 910-49), Vestfalya'dan önce ve sonra da yabancı ülke topraklarındaki gruplara karşın insani müdahalenin gelişmemiş örnekleri olarak görülebilecek müdahalelere rastlamak mümkündür. 30 Yıl Savaşları'nın ortasında, 1630 yılında, İsveç'in, Alman topraklarında Katolik baskısı altındaki Protestanlara yardım etmek için askeri bir sefer düzenlemesi veya 19. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki Hıristiyan azınlıklar sorunu dolayısıyla birden fazla savaşa girilmesi bu örnekler arasında sayılabilir (Tomuschat, 2008, ss. 8-9). Ancak, hukuki anlamda önceden belirlenmiş bir çerçeveye oturtulamayacak olan bu örnekler, ortaya çıktıkları dönemin ne felsefi veya ideolojik ne de hukuksal anlamda genelgeçer kurallarını yansıtmaya niteliğindedirler. Diğer bir deyişle, 20. yüzyıl öncesinde rastlanabilecek olan embriyonik insani müdahale örnekleri istisnai olmanın ötesine geçememektedirler. Her ne kadar Locke, Montesquieu gibi siyaset teorisyenleri veya Grotius, Vattel gibi hukukçular, egemen iktidarın çiğnememesi gereken sınırlar olduğunu savunsalar da, özellikle 1776 Amerikan

Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne kadar genel kanı bunun aksi yönündedir. Uzun bir süre için, insanların korunması ve güvenliklerinin sağlanmasının birincil koşulu, paradoksal bir biçimde, toplumsal bir sözleşme ile doğa hukukundan kaynaklanan haklardan vazgeçilmesi ve güçlü bir iktidara boyun eğilmesi olarak görülmüştür (Tomuschat, 2008, ss. 10-13). Buna karşın, istisnai olarak görülen ve uygulanan, insani gerekçelerle yabancı devlet topraklarına ve siyasetine müdahale, 1945'den sonra kurulan BM sistemiyle birlikte – özellikle de Soğuk Savaş'ın ardından – sadece meşrulaşmakla kalmamış, aynı zamanda yaygınlaşmıştır.

Devlet-dışı aktörlerin 20. yüzyıldaki yükselişi, hükümetlerarası ve hükümetdışı uluslararası örgütlerin sayısındaki dramatik artışla gözlemlenebilir. 1909 yılında 37, 1951 yılında 123 olan hükümetlerarası uluslararası örgüt sayısı, 2000 yılında 7 bindir; aynı dönemde hükümetdışı uluslararası örgütlerin sayısı da 176'dan 48 bine çıkmıştır (Union of International Associations, *Yearbook of International Organizations: Guide to Global Civil Society Networks 2002–2003*, 2002, s. 35). Bu durumda, özellikle güvenlik alanında faaliyet gösteren devlet-dışı aktörler, insani krizlere müdahalede bulunulmasını değil, daha çok, bulunulmamasını sorgulamaktadırlar. Ancak gözden kaçırılmaması gereken noktalardan birisi, devletin hem insan hakları ihlallerinde hem de bu hakların korunmasında öncelikli aktör olmasına benzer şekilde (Ramcharan, 2002), devlet-dışı aktörlerin de insan güvenliğini destekleyecek ve koruyacak potansiyele sahip olmalarının yanısıra yeni bir tehdit kaynağı olarak ortaya çıkmalarıdır. Devletin güvenlik sektörünü özel şirketlere bıraktığı durumlarda bu şirketlerin personelinin neden olduğu insan hakları ihlalleri bu duruma verilebilecek örneklerden sadece birisidir (Torroja, 2017).

İlk defa 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu'nda (United Nations Development Programme, *Human Development Report*, 1994) karşımıza çıkan “insan güvenliği” kavramının nasıl tanımlanacağına, içeriğinin ne olacağına ilişkin evrensel ve genel geçer bir uzlaşıdan söz etmek mümkün olmamakla birlikte, bu güncel kavramın üç temel hat etrafında geliştiği söylenebilir. Bunlardan ilki doğal hukuk doktrinine, temel insan hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerine atıfta bulunarak insan güvenliğini tanımlar. Bu ilk ve dar kapsamlı insan güvenliği kavramı anlayışını bir adım ileriye taşıyan ikinci çerçevede insan güvenliği savaş suçları ve soykırım suçu gibi uluslararası suçların önlenmesini, gerekli görülen durumlarda da insancıl müdahaleye başvuru yollarını kapsamına alır. Üçüncü adımda ise insan güvenliği, küresel ekonomi, kalkınma ve çevre ile ilintili sorunları da güvenlik tehdidi olarak içerecek şekilde daha fazla genişlik ve derinlik kazanmaktadır (Oberleitner, 2005, ss. 187-88). Her üç insan güvenliği perspektifi de aslında birbirleri ile bağlantılı ve hukuki boyutu olan perspektiflerdir. Savaş suçları veya soykırım gibi uluslararası suçların işlendiği uluslararası veya uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumlarında temel insan haklarının varlığından veya hukukun üstünlüğünden bahsedebilmek mümkün değildir. Topluların ekonomik yapıları,

kaynakların toplum üyeleri arasında adil dağılımı gibi konular ve küreselleşmenin getirdiği baskılar da toplumsal barışı ve insan haklarını tehdit etmeleri dolayısıyla esasen ilk iki perspektifle organik bir bağa sahiptir. 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu'nda da savaş veya siyasal güvenlik gibi geleneksel güvenlik alanlarının gıda güvenliği, sağlık güvenliği, hatta intihar veya trafik kazalarına karşı korunma gibi yeni güvenlik boyutlarına eklenmesi sadece tehditlerle ilgili yelpazenin genişletildiğinin değil, sözkonusu tehditlerin kaynağına ilişkin anlayışın ne denli değiştiğinin göstergesidir (United Nations Development Programme, *Human Development Report*, 1994, s. 24, 25). 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu'nu takiben BM Genel Kurulu'nun 2004 tarihli Tehditler, Riskler ve Değişim Üzerine Üst Düzey Panel Raporu (UN General Assembly *Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*, 2004, ss. 19-21) da salgın hastalık, yoksulluk, çevrenin tahribatı gibi ulus-ötesi tehditler ile silahlı çatışmalar arasındaki bağlantıyı nicel ve istatistiksel verilerle ortaya koymaktadır.

Genişleyen güvenlik tehdidi perspektifi ile birlikte bu tehditlere nasıl cevap verileceği de geleneksel anlayışın ötesine geçmiş, güvenlik tehditlerine karşı hangi hukuki ve meşru yöntemlere başvurulabileceği üzerine yeni düzenlemeler getirilmesi tartışılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş döneminde, 1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması ve 1972- SALT 1 ve 1979- SALT 2 şeklinde iki turlu olarak kurgulanan Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (*The Strategic Arms Limitation Talks- SALT*) örneklerinde görülebileceği gibi uluslararası hukukçular devletlerin silahlanmayı kontrol altına almasına ve silahsızlanma girişimlerine yoğunlaşmışken, 1980'ler ve 1990'larda Demokratik Barış Teorisi gibi liberal teorilerin etkisiyle birlikte demokratik devletlerin üstlenmeleri gereken uluslararası barış ve güvenliği koruma sorumluluğu tartışılmaya başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre, demokrasiler uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini diğer devletlere kıyasla daha büyük ölçüde yerine getiren, dolayısıyla anti-demokratik devletlerin kitle imha silahlarına erişiminin engellemesinde rol üstlenmesi gereken güvenilir aktörlerdir (Slaughter, 1995).

Tehdit hedefi vurmadan önce önleyici saldırı (*preemptive attack*) seçeneğini kapsayan "koruma sorumluluğu" (*Responsibility to Protect – R2P*) yaklaşımı, potansiyel yıkımın boyutunun ciddi düzeyi ve bu tür bir tehdidin ancak tehdit olgunlaşma safhasına gelmeden engellenebilecek nitelikte olduğu varsayımına dayanır (Evans ve Sahnoun, 2001). Önleyici tedbir ve koruma sorumluluğunun güvenliğe yönelik tehditlerin ortadan kaldırılmasında geliştirilen yeni kavramlar olarak ortaya çıktığı bu yeni dönemde, güvenliğin referans noktası devlet olmaktan uzaklaşarak küresel bir boyut kazanacaktır. BM çerçevesinde ve diğer uluslararası hukuk belgelerinde "uluslararası güvenlik" yerine "insan güvenliği" kavramına ek olarak "küresel güvenlik" kavramının da sıklıkla kullanılmaya başlanması bu değişimin önemli göstergelerinden birisidir.

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve gerekli olduğu durumlarda yeniden tesisini amaçlayan BM barış operasyonları da bu süreçte adeta deri de-

ğiştirecek; geleneksel barışı koruma (*peacekeeping*) operasyonları yerini barışı uygulama (*peace enforcement*) ve barışı inşa (*peacebuilding*) operasyonlarına bırakacaktır. Güvenlik kavramının silahlı çatışmaların ötesinde, daha esnek ve kapsayıcı şekilde ele alınmasıyla birlikte, BM operasyonları silahlı çatışma durumunun ortaya çıkışından önce ve(ya) sonrasına yayılacak; zaman boyutundaki genişlemeye paralel olarak işbirliği yapılacak aktörler ve çalışma alanları da silahlı kuvvetlerin ve savaş alanlarının ötesine geçecektir (Bellamy ve Williams, 2004; Durch, 1993; Durch vd., 2003; Richmond, 2004).

Özetle, iki önemli gelişme hem siyasi hem de hukuki düzlemde güvenlik alanında önemli değişimlere yol açacaktır. Öncelikle, silahlı çatışmaların ötesine geçen tehdit algılaması ile güvenlik kavramı yeniden yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra, silahlı çatışmaların artık salt geleneksel aktörler arasında yaşanmadığı, devlet-dışı aktörlerin dahil olduğu süreçler olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu olan sadece aktör veya alan bazında bir genişleme ve derinleşme değildir. Soğuk Savaş sonrasında etkinliği artan eleştirel güvenlik çalışmaları ile birlikte, güvenlik objektif bir olgu olarak ele alınmamaya başlanmıştır (Campbell, 1998; Krause ve Williams, 1997). Güvenlikleştirme süreci ile birlikte belli alanlarda alınacak olan olağanüstü kararların meşrulaştırıldığını ve politika dışına itildiğini gözler önüne seren Kopenhag Ekolü (Buzan vd., 1998; Buzan ve Waever, 2009); güvenlikleştirme sürecinin aynı zamanda aktörlerin kimliklerini inşa ettiğini, aktörün özgürleştirilmesi için güvenliğin ve güvenlik aktörlerinin inşa sürecinin anlaşılması gerektiğini tartışan Aberystwyth Ekolü (Booth, 1991); güvenlikleştirme sürecinde söylemlerin rolüne dikkat çeken Paris Ekolü (Bigo, 2001; Huysman, 2006), eleştirel güvenlik çalışmalarına başlıca örneklerdir. Tüm bu gelişmelerin teorik yansımaları, Uluslararası İlişkiler disiplininde etkinliğini giderek arttıracak olan eleştirel güvenlik çalışmaları ile sınırlı kalmayacaktır. Uluslararası İlişkiler disiplinindeki eleştirel yaklaşımlara uluslararası hukuk alanında eleştirel teoriler eşlik edecek, aynı zamanda Uluslararası İlişkilerdeki meta teorik tartışmalara paralel şekilde uluslararası hukuk da kendi meta teorik perspektifini geliştirmeye başlayacaktır. Dolayısıyla, uluslararası hukuk kuralları üzerinde uzlaşa sağlanabilmesi ve bu kuralların etkin bir biçimde uygulanabilmesi için devlet-dışı aktörler lehine yeni düzenlemelere gidilmesi gerektiği tartışması (Shaw, MacLean ve Black, 2016, s. 4), uluslararası hukuktaki dönüşümün kısmi bir yansımasıdır. Asıl dönüşüm, hukuktaki güvenlik söylemlerinin nasıl inşa edildiği, hangi sorunların ön plana çıkarıldığı, aktör veya kurban kimliklerinin ne ifade ettiği ekseninde gelişen eleştirel hukuk çalışmaları ile gerçekleşecektir.

Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Eleştirel Hukuk Çalışmaları

Eleştirel teori ve yaklaşımların inşacı, post-yapısalcı, feminist, post-kolonyal, neo-Marxist gibi pek çok alternatif perspektifi bir araya getirebilen geniş bir teorik tartışma alanı meydana getirmesine benzer şekilde, eleştirel hukuk çalışmaları

da farklı teorik perspektifleri içermektedir. Örneğin, söylemlerin baskıcı iktidarın yanısıra, “marjinal” veya “haydut” olarak yaftalanan “öteki” kimliğine de söz söyleme ve direnme imkanı tanıdığını, dolayısıyla hukukun baskılamanın yanısıra mücadele ve özgürleştirme için de alan sunan ikili bir yapısı olduğunu varsayan post-yapısalcı hukuk perspektifi, veya ekonomi politik bir perspektifle uluslararası hukukun kaynağının değişim ilişkileri olduğunu öne süren neo-marksist yaklaşım, bu geniş yelpazenin bünyesinde yer alırlar (Çelebi ve Özdemir, 2010). Hukukun özgürleştirici ve iyileştirici potansiyeline dair farklı görüşler öne süren, odaklanılması gereken esas sorunun ne olduğu noktasında çoğu zaman karşıt tutum takınan tüm eleştirel hukuk çalışmalarının, hem kendi aralarında hem de eleştirel güvenlik çalışmaları ile ortak bir noktada buluştuklarını söylemek yanlış olmayacaktır: güvenlik ve tehdit söylemleri, normlar ve standartlar sadece politik düzlemde değil hukuki düzlemde de kimlik inşa eden, “güçlü” veya “zayıf” kılan, “meşru” veya “gayri meşru” varsayan, kapsayan veya ötekileştiren iktidar araçlarıdır (Beck vd., 1996). Baskılanan 3. Dünya halklarının tam özgürlüğe kavuşabilmeleri, 1. ve 2. Dünyanın siyasi kararlarının ve eylemlerinin yanısıra empoze ettiği hukukun da önüne geçilebilmesi ile mümkün olacaktır (Chimni, 2006; Okafor, 2008).

İnsan güvenliği, güvenlikleştirmenin hukuki boyutunun subjektifliği ve yol açacağı adaletsizlikler üzerine odaklanan eleştirel hukuk çalışmaları ile eleştirel güvenlik çalışmalarının üzerine eğildiği ve sorunsallaştırdığı ortak alanlardan birisidir. Örneğin, Gary King ve Christopher Murray (2001), geleneksel askeri güvenlik perspektifi ile yeni insan güvenliği perspektifinin çakıştığı noktalarda, normalde birbirleriyle çatışma halinde olan aktörlerin ittifak kurabileceğine işaret ederken, veya Caroline Thomas (2000) neoliberalizm, kalkınma stratejileri ve insan güvenliği ilişkisine dikkat çekerken, Anne Orford (2003) da insancıl müdahale çerçevesinde bir çatışma bölgesine giren uluslararası ve(ya) ulus-ötesi örgütlerin nasıl halk ve yönetim arasındaki bağı kopararak demokrasinin en temel ilkelerinden olan temsil ilkesini ihlal ettiğini ve yeni sömürgecilik prototiplerinin ortaya çıktığını ortaya koymaya çalışacaktır. Paralı askerlerin çatışmalarda kullanımının uluslararası yapılageliş hukukunda yasaklanmasına rağmen, günümüzde özel güvenlik şirketlerinin yasal hükümetler tarafından veya uluslararası alanda tanınmış bağımsızlık hareketleri çerçevesinde giderek artan oranda kullanılması güvenlik-demokrasi-uluslararası hukuk bağlamında tartışılmaya devam edilen bir sorundur (Zarate, 1998).

Geleneksel güvenlik anlayışının genişletilmesi ve olabilecek hemen her şeyin güvenlikleştirilmesinin, kaynakların ve dikkatin çok fazla dağılması nedeniyle paradoksal bir biçimde hiçbir alanda güvenlik sağlanamamasına yol açacağı uluslararası ilişkiler teorisyenleri tarafından tartışılırken (Khong, 2001, ss. 231-36), eleştirel hukuk çalışmaları da her türlü sorunun “güvenlikleştirme” sürecine dahil edilmesinin meydana getirebileceği negatif etkilere dikkat çekmektedir. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International, 2004) veya UNICEF (2003) raporla-

rına göre, her yıl yaklaşık 800 000 kişinin insan kaçakçılarının kurbanı olduğu günümüzde, zorla seks işçisi olarak çalıştırılan kadınların ön plana çıkması; silahlı çatışmalarda kadınlara yönelik cinsel saldırıların savaş taktiği halini alması (Aroussi, 2011; Buss, 2009; Skjelsbaek, 2001; Wood, 2006), uluslararası ceza hukukunda cinsel saldırıların suç kategorilerine dahil edilmesi ve 2000 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin 1325 sayılı kararında² kadınların sadece silahlı çatışmalarda kurban olarak değil barışın korunması ve inşasında da önemli role sahip aktörler olduklarının vurgulanması ile kadın hakları ile uluslararası güvenlik ve barış arasında doğrudan bir ilişki kurulduğu açıktır. İlk bakışta olumlu bir gelişme izlenimi uyandıran bu atılımların göze çarpmayan negatif yansımalarına örnek olarak Razcak (2004) and Kapur (2005) uluslararası hukukun 3. Dünya ülkelerinde cinsiyetçi “kurban” kimlikleri inşa etmesini göstereceklerdir.

Esasında sözkonusu olan sadece kadınlara yönelik şiddetin güvenikleştirilmesi değildir; uluslararası suçlardan sorumlu olanların yargılanması etik bir mesele olmanın ötesinde barışın yeniden inşası ve devamı için gerekli şartlardan birisi olarak görülmeye başlandığı anda, topyekün uluslararası ceza hukuku güvenikleştirilmeye başlanmıştır. Ancak, bu gelişmenin çatışma travmasını yaşamış ve atlatmaya çalışan toplumları, genel anlamda da uluslararası toplumu, ne derece barışçıl bir ortama taşıyabileceği eleştirel uluslararası hukukçular tarafından sorgulanmaktadır. Her ne kadar suçların bireyselliği kabul edilen en temel ceza hukuku ilkelerinden olsa da, toplumsal çatışmaların yaşandığı durumlarda kurbanların ve suçluların üyeleri oldukları grupların kolektif reaksiyonlar geliştirmeleri şaşırtıcı olmamaktadır. Sriram ve Youssef'a göre (2006), çatışma-sonrası geçiş döneminde yargılamalar yoluyla adaletin sağlanması çabaları karşıt gruplar arasındaki tansiyonu düşürmek yerine misillemelere yol açabilmekte ve siyasi gerilim daha da artabilmektedir.

Sözkonusu sorunlar sadece uluslararası insancıl müdahalelerle ve uluslararası yargılamalarla sınırlı değildir. Örneğin sivil havacılık hukuku, sadece “güvenlik”, “özel hayat” veya “kişisel dokunulmazlık” kavramlarının kültürel açıdan farklı yorumlanabilmesi nedeniyle değil, güvenlik ile kişisel haklar karşı karşıya geldiğinde güvenliğin tercih edilmesi nedeniyle de eleştirel hukuk çalışmalarının konusu olmuştur (Enerstvedt, 2017). Sivil havacılıkta olduğu gibi, deniz hukukunun güvenlik tehditlerine karşı geliştirmeye çalıştığı önlemler de güvenlik-haklar paradoksunu beslemektedir. Örneğin, Davidson (2005, s. 285), modernitenin ortadan kaldır(a)madığı deniz korsanlığı ile mücadele edebilmek için deniz araçlarında silah bulundurulması ve korsanlara karşı silahla karşılık verilmesinin paradoksal biçimde daha fazla can kaybına yol açtığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, uluslararası hukuk düzenlemeleri, göçmen veya sığınmacı statüsündeki insanların daha güvenli bir yaşama kavuşmalarını sağlamak yerine temel haklarının ihlalini adeta yasallaştırmaktadır (Estrada-Tanck, 2013). Uluslararası mülteci

2 UN Security Council, *Security Council resolution 1325 (2000) [on women and peace and security]*, 31 October 2000, S/RES/1325 (2000)

hukuku rejimi kanunlaştırılırken mülteciler ile terörizm arasında bağlantı kurulabileceğine ihtimal verilmemişti. Soğuk Savaş sonrası dönemde terör tehdidine yönelik algının artmasıyla birlikte, yasal veya yasadışı, kayıtlı veya kayıtlı olmayan tüm göçmenlerin devletlerin güvenlik kaygılarının parçası haline gelmesi, hukuki düzenlemenin yaratabileceği dezavantajlara verilebilecek örneklerden sadece birisidir (Goodwin-Gill, 2008, s. 5)

HIV/AIDS, SARS, MERS gibi bulaşıcı hastalıklar ve en son olarak da COVID-19 salgını ile birlikte “uluslararası sağlık hukuku” alt dalının da gelişmeye başladığını, hatta bu dalın güvenlik kaygıları nedeniyle soft hukuktan uzaklaşarak bağlayıcılığı olan sert hukuka geçiş yaptığını söylemek mümkündür. Bulaşıcı hastalıkların güvenlik ile ilişkilendirilmesi yeni değildir; ama bu ilişki geçmişte, geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde devletlerin askeri güçlerinin zayıflaması veya iç çatışmalara yol açması dolayısıyla kuruluyordu (Price-Smith, 2002). Artık daha geniş bir yelpazede ele alınan sağlık ve güvenlik ilişkisi, uluslararası ceza hukukunun veya insan hakları hukukunun güvenikleştirilmesine getirilen eleştirilere benzer eleştirilere konu olmaktadır. BM Güvenlik Konseyi’nin yaygın bir sağlık sorununu uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak ele alması ve sorunla başedebilmesi, Tigerstrom’a göre (2007, ss. 176-77) örgütün bugünkü yapısı ile mümkün değildir. Diğer yandan, 2005 yılında Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organization*, WHO) bünyesinde hazırlanan Uluslararası Sağlık Yasaları’nın (*International Health Regulations*, IHR) insan güvenliği aleyhine devlet egemenliğini ön plana çıkarıp çıkarmayacağı da halen tartışılmaktadır (Tigerstrom, 2007, s. 185).

Sonuç

Doğa hukuku doktrini ile birlikte siyasal birimlerin sınırlarını aşan bir güvenlik anlayışının hakim olduğu Vestfalya-öncesi dönem ile 20. yüzyıl sonrası uluslararası sistemdeki ulus-devlet sınırlarını aşan güvenlik anlayışının benzerliklerini göz ardı etmek mümkün görünmemektedir. Her iki dönemde de sistem, serbest ticareti ve sözde liberal ekonomi politikalarının paradoksal biçimde beraberinde getirdiği işgal, sömürgeleştirme, imha etme ve köleleştirme gibi baskıcı yöntemleri meşrulaştıran hukuk kurallarını evrensel addetmektedir. Her iki dönemde de teorik perspektif keskin bir iç politika-dış politika ayrımını reddederken, barbarlara medeniyeti öğretme (*mission civilisatrice*) misyonu ile hareket etmektedir. Önemli farklardan birisi, şu anda içinde bulunduğumuz dönemde her ne kadar doğrudan “barbar” olarak adlandırılmasalar da benzer şekilde ötekileştirilenlerin yabancı, uzak, bilinmedik topraklarda yaşayan halklarla sınırlı kalmamasıdır. Diğer bir farklılık da, küresel sisteme ve bu sistemin dayattığı hukuk kurallarına uyum gösteremeyenlerin çok hızlı ve esnek biçimde ötekileştirilmesi, daha önce benzeri görülmemiş esnekliğe sahip olan kimlik kategorilerinin modern tekniklerle sürekli yeniden inşa edilmesidir.

İnsanı temel referans noktası olarak alarak daha fazla hak ve güvenlik iddiasında bulunan “insan güvenliği” kavramı bu yeni düzenin umut vaadeden kavramlarından birisi olarak sunulmaktadır. Ancak, eleştirel güvenlik ve eleştirel hukuk çalışmaları göstermektedir ki “insan güvenliği”, kavramın bileşenlerinden olan “insan” ile “güvenliği” karşı karşıya getirmekte ve bu çatışmada “insana” değil “güvenliğe” öncelik tanımaktadır (Brunnee ve Toope, 2004, s. 258). İnsan güvenliği alanında olduğu gibi uluslararası hukukun gelişmekte olan yeni alt dallarında da hızlanan bir güvenlikleştirme söz konusudur. Uluslararası ticaret hukuku, uluslararası insan hakları hukuku, silahlı çatışmalar hukuku, uluslararası ceza hukuku, uluslararası çevre hukuku gibi çok çeşitli ve özel uzmanlaşma gerektiren alt dalların gelişmesi, geleneksel ulus-devlet odaklı uluslararası hukuktan ve bu hukukun işlevsel olduğu uluslararası sistemden farklı bir yapıya geçiş yaptığımız izlenimine yol açabilir. Ancak tüm bu spesifik alt-dalların istisnasız güvenlikleştirilmesiyle birlikte uluslararası hukunun adeta “uluslararası güvenlik hukuku” üst başlığına dönüşümüne tanıklık etmekteyiz. Uluslararası hukuk, Theodor Meron’un (2000) iddia ettiğinin aksine, “insancıllaşmak” yerine “güvenlikleştirilmektedir”. Güvenlikleştirmenin faydalarının yanı sıra yol açtığı zararların analiz edilebilmesinde farklı teorik perspektiflere duyulan ihtiyaç sadece Uluslararası İlişkiler disiplini için değil, uluslararası hukuk için de geçerlidir.

Kaynakça

- Amnesty International. (2004). “So Does that Mean I Have Rights?”: *Protecting the Human Rights of Women and Girls Trafficked for Forced Prostitution in Kosovo*. London: Amnesty International.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso.
- Armstrong, D., Farrell, T., ve Lambert, H. (2012). *International Law and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Aroussi, S. (2011). ‘Women, Peace and Security’: Addressing Accountability for Wartime Sexual Violence, *International Feminist Journal of Politics*, 13 (4), ss.576-593.
- Beck, R. J., Arend, A. J., ve Vander Lugt, R. D. (1996). *International Rules: Approaches From International Law and International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Bederman, D. J. (2001). *International Law in Antiquity*, Cilt 16, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bellamy, A. J. ve Williams, P. (2004). Introduction: Thinking Anew About Peace Operations. *International Peacekeeping*. 11 (1), ss.1-15.
- Bigo, D. (2001). The Möbius Ribbon of Internal and External Security (ies), M. Albert, D. Jacobsen, ve Y. Lapid (Ed.), *Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory*, London: University of Minnesota Press, ss.91-116.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*. 17 (4), ss.313-326.

- Borschberg, P. (2002). The Seizure of the *Sta. Catarina* Revisited: The Portuguese Empire in Asia, VOC Politics and the Origins of the Dutch-Johor Alliance (1602–c. 1616). *Journal of Southeast Asian Studies*. 33 (1), ss.31–62.
- Brunnee, J. ve Toope, S. J. (2004). Canada and the Use of Force: Reclaiming Human Security. *International Journal*. 59 (2), ss.247-260.
- Buss, D. E. (2009). Rethinking ‘Rape as a Weapon of War’. *Feminist Legal Studies*. 17 (2), ss.145–163.
- Buzan, B., Wæver, O., ve De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner.
- Buzan, B. ve Wæver, O. (2009). Macrosecuritisation and Security Constellations: Reconsidering Scale in Securitisation Theory. *Review of International Studies*. 35 (2), ss.253-276.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.
- Chayes, A., Ehrlich, T. ve Lowenfeld, A. F. (1968). *International Legal Process: Materials for an Introduction Course*. Boston: Little, Brown and Co.
- Checkel, J. T. (1998). The Constructive Turn in International Relations Theory. *World Politics*. 50 (2), ss.324-348.
- Chesterman, S. (2001). *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Chimni, B. S. (2006). Third World Approaches to International Law: A Manifesto. *International Community Law Review*. 8 (1), ss.3-27.
- Çelebi, H. ve Özdemir, A. M. (2010). Uluslararası Hukukta Eleştirel Yaklaşımlar. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 7 (25), ss.69-90.
- Davidson, S. (2005). International Law and the Suppression of Maritime Violence. R. Burchill, N. D. White ve J. Murris (Ed.), içinde *International Conflict and Security Law: Essays in Memory of Hilaire McCoubrey* (ss.265-285). Cambridge: Cambridge University Press,.
- Dedring, J. (2008). *United Nations Security Council in the 1990s, The Resurgence and Renewal*. New York: SUNY Press.
- Demirli, A. ve Özdemir, A. M. (2019). Uluslararası Hukuku Dönemselleştirmek: Pozitivist Söylem ve Ötesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 16 (63), ss.51-67.
- Der Derian, J. ve Shapiro, M. J. (Ed.). (1989). *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings of World Politics*, New York: Lexington Books.
- Durch, W. J., Holt, V. K., Earle, C. R. ve Shanahan, M. K. (Ed.). (2003). *The Brahimi Report and the Future of the UN Peace Operations*. Washington: Henri L. Stimson Center.
- Durch, W. J. (Ed.). (1993). *The Evolution of UN Peacekeeping: Case Studies and Comparative Analysis*. New York: St. Martin’s Press.
- Von Einsiedel, S. ve Malone, D. (2018). Security Council, T. G. Weiss ve S. Daws (Ed.), içinde *The Oxford Handbook on the United Nations* (ss.142-172). Oxford: Oxford University Press,.
- Enerstvedt, O. M. (2017). *Aviation Security, Privacy, Data Protection and Other Human Hights: Technologies and Legal Principles*. Springer.
- Eskridge, W. N. ve Frickey, P. P. (1994). The Making of The Legal Process. *Harvard Law Review*. 107 (8), ss.2031-2055.

- Estrada-Tanck, D. (2013). Human Security and the Human Rights of Undocumented Migrants: Systemic Vulnerabilities and Obligations of Protection. *European Journal of Social Security*. 15 (2), ss.151-170.
- Evans, G. J. ve Sahnoun, M. (2001). *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Ottawa, International Development Research Centre.
- Goodwin-Gill, G. (2008). Forced Migration: Refugees, Rights and Security, J. McAdam (Ed.), içinde *Forced Migration, Human Rights and Security* (ss.1-17). Portland: Bloomsbury Publishing.
- Grotius, H. (2005). *Hugo Grotius on the Law of War and Peace*, R. Tuck (Ed.). Indianapolis: Liberty Fund.
- Hart, H. L. A. (1958). Positivism and the Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*. 71 (4), ss.593-629.
- Hopf, T. (2010). The Logic of Habit in International Relations. *European Journal of International Relations*. 16 (4), ss.539-561.
- Huysmans, J. (2006). *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge.
- Ihering, R. (1913). *Law as a Means to an End*. (I. Husik Çev.), New York: Macmillan.
- Jones, R. W. (1999). *Security, Strategy, and Critical Theory*. Boulder: Lynne Rienner.
- Kapur, R. (2005). *Erotic Justice: Law and the New Politics of Postcolonialism*. London: Glasshouse.
- Khong, Y. F. (2001). Human Security: A Shotgun Approach to Alleviating Human Misery?. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*. 7 (3), ss.231-236.
- King, G. ve Murray, C. J. (2001). Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*. 116 (4), ss.585-610.
- Koh, H. H. (1996). Transnational Legal Process. *Nebraska Law Review*. 75 (1), ss.181-207.
- Koh, H. H. (1997). Why Do Nations Obey International Law?. *Yale Law Journal*. 106 (8), ss. 2599-2659.
- Koskenniemi, M. (1996). The Place of Law in Collective Security. *Michigan Journal of International Law*. 17 (2), ss.455-490.
- Koskenniemi, M. (2009). The Politics of International Law—20 years Later. *European Journal of International Law*. 20 (1), ss.7-19.
- Koskenniemi, M. (2012). A History of International Law Histories, B. Fassbender ve A. Peters (Ed.). içinde *The Oxford Handbook of the History of International Law* (ss.943-971). Oxford: Oxford University Press.
- Korff, B. S. A. (1924). An Introduction to the History of International Law. *American Journal of International Law*. 18 (2), ss.246-259.
- Kratochwil, F. V. (1991). *Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krause, K. ve Williams, M. C. (Ed.), (1997). *Critical Security Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-positivist Era. *International Studies Quarterly*, 33 (3), ss.235-254.

- Lasswell, H. D. ve McDougal, M. S. (1992). *Jurisprudence for a Free Society: Studies in Law, Science and Policy*, New Haven Press, New Haven.
- Machiavelli, N. (2008). *The Prince*. Cambridge: Hackett Publishing.
- Malanczuk, P. (2002). *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London: Routledge.
- March, J. G. ve Olsen, J. P. (2004). The Logic of Appropriateness, R. E. Goodin (Ed.). içinde *The Oxford Handbook of Political Science* (ss.479-498). Oxford: Oxford University Press.
- Matsuda, M. J. (1987). Looking to the Bottom: Critical Legal Studies and Reparations. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*. 22 (2), ss.323-399.
- McDougal, M. S., Lasswell, H. D. ve Reisman, W. (1968). Theories About International Law: Prologue to a Configurative Jurisprudence. *Virginia Journal of International Law*. 8 (2), ss.188-299.
- Meron, T. (2000). The Humanization of Humanitarian Law. *American Journal of International Law*. 94 (2), ss.239-278.
- Müller, H. (2004). Arguing, Bargaining and All That: Communicative Action, Rationalist Theory and the Logic of Appropriateness in International Relations. *European Journal of International Relations*. 10 (3), ss.395-435.
- Myres, S. M. (1955). The Realist Theory in Pyrrhic Victory, *American Journal of International Law*, 49 (3), ss.376-378.
- Newman, S. (2010). *Power and Politics in Poststructuralist Thought*. London: Routledge.
- Nussbaum, A. (1954). *A Concise History of the Law of Nations*. New York: Macmillan.
- Oberleitner, G. (2005). Human Security: A Challenge to International Law?. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*. 11 (2), ss.185-203.
- O'Connell, M. E. (1999). New International Legal Process. *The American Journal of International Law*. 93 (2), ss.334-351.
- O'Connell, M. E. (2012). Peace and War, B. Fassbender ve A. Peters (Ed.). içinde *The Oxford Handbook of the History of International Law* (ss.272-293). Oxford: Oxford University Press.
- Okafor, O. C. (2008). Critical Third World Approaches to International Law (TWAİL): Theory, Methodology, or Both?. *International Community Law Review*. 10 (4), ss.371-378.
- Onuf, N. (2012). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. London: Routledge.
- Orford, A. (2003). *Reading Humanitarian Intervention: Human Rights and the Use of Force in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Possony, S. T. (1945). Peace Enforcement. *Yale Law Journal*. 55 (5), ss.910-949.
- Price-Smith, A. T. (2002). *The Health of Nations: Infectious Disease, Environmental Change, and Their Effects on National Security and Development*. Cambridge: MIT Press.
- Pufendorf, S. (1994). *The Political Writings of Samuel Pufendorf*. Oxford: Oxford University Press.
- Purvis, N. (1991). Critical Legal Studies in Public International Law. *Harvard International Law Journal*. 32 (1), ss.81-109.
- Ramcharan, B. G. (2002). *Human Rights and Human Security*. The Hague: Martinus Nijhoff.

- Ratner, S. R. ve Slaughter, A-M. (1999). Appraising the Methods of International Law: A Prospectus for Readers. *American Journal of International Law*. 93 (2), ss.291-302.
- Razack, S. (Ed.). (2002). *Race, Space, and the Law: Unmapping a White Settler Society*, Toronto: Between the Lines.
- Razack, S. (2004). Imperilled Muslim Women, Dangerous Muslim Men and Civilised Europeans: Legal and Social Responses to Forced Marriages. *Feminist Legal Studies*. 12 (2), 129-174.
- Reisman, M. (1981). International Lawmaking: A Process of Communication: The Harold D. Lasswell Memorial Lecture. *ASIL Proceedings*. 75, 101-120.
- Reisman, M. (1992). The View from the New Haven School of International Law. *ASIL Proceedings*. 86, ss.118-125.
- Richmond, O. P. (2004). UN Peace Operations and the Dilemmas of the Peacebuilding Consensus. *International Peacekeeping*. 11 (1), ss.83-101.
- Sebok, A. J. (1995). Misunderstanding Positivism, *Michigan Law Review*, 93 (7), ss.2054-2132.
- Shaw, T. M., MacLean, S. J. ve Black, D. R. (2016). Introduction: A Decade of Human Security: What Prospects for Global Governance and New Multilateralisms?, S. J. MacLean, D. R Black, T. M. Shaw, (Ed.), *A Decade of Human Security: Global Governance and New Multilateralisms*, London, Routledge, ss.3-18.
- Simpson, G. (2000). The Situation on the International Legal Theory Front: The Power of Rules and the Rule of Power, *European Journal of International Law*, 11 (2), ss.439-464.
- Skjelsbaek, I. (2001). Sexual Violence and War: Mapping Out a Complex Relationship. *European Journal of International Relations*. 7 (2), ss.211-237.
- Slaughter, A-M. (1995). International Law in a World of Liberal States. *European Journal of International Law*. 6 (3), ss.503-538.
- Slaughter, A-M., Tulumello, A. S., ve Wood, S. (1998). International law and international relations theory: A new generation of interdisciplinary scholarship, *American Journal of International Law*, ss.367-397.
- Sriram, C. L. ve Youssef, M. (2006). Bringing Security Back In: International Relations Theory and Moving Beyond the “Justice Versus Peace” Dilemma in Transitional Societies, T. Biersteker, P. J. Spiro, C.L. Sriram, V. Raffo (Ed.). içinde *International Law and International Relations* (238-251). New York: Routledge.
- Thomas, C. (2000). *Global Governance, Development and Human Security: The Challenge of Poverty and Inequality*. London: Pluto.
- Tigerstrom, B. (2007). *Human Security and International Law: Prospects and Problems*. Oxford: Hart Publishing.
- Tomuschat, C. (2008). *Human Rights: Between Idealism and Realism*. Oxford: Oxford University Press.
- Torroja, H. (Ed.). (2017). *Public International Law and Human Rights Violations by Private Military and Security Companies*. Springer International Publishing.
- Tuck, R. (2001). *The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order from Grotius to Kant*. Oxford: Oxford University Press.
- UN General Assembly Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change: “A More Secure World : Our Shared Responsibility”, 2 December 2004, A/59/565.

- UN List of Peacekeeping Operations, 1948-2020, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/un_peacekeeping_operation_list_3_2.pdf Erişim tarihi: 07 Şubat 2021.
- UNICEF Innocenti Research Centre, *Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, in Africa*, Florence, 2003.
- Unger, R. M. (1983). The Critical Legal Studies Movement, *Harvard Law Review*, 96 (3), ss.561-675.
- Union of International Associations, (2002). *Yearbook of International Organizations: Guide to Global Civil Society Networks 2002–2003*, Cilt 5, Statistics, Visualizations and Patterns, Munich, K. G. Saur.
- United Nations Development Programme. (1994). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.
- Vattel, E. D. (2008). *The Law of Nations; or Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Vitoria, F. (1991). *Vitoria: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Waever, O. (1998). Four Meanings of International Society: A Transatlantic Dialogue, B. A. Roberson (Ed.), *International Society and the Development of International Relations Theory*, London, Pinter, 80-144.
- Walker, R. B. J. (1995). *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weinrib, E. J. (1987). Legal Formalism: On the Immanent Rationality of Law. *Yale Law Journal*. 97 (6), ss.949-1016.
- White, N. D. (1990). *Keeping the Peace: The United Nations and the Maintenance of International Peace and Security*. Manchester: Manchester University Press.
- Wiessner, S. (1997). International Law in the 21st Century: Decisionmaking in Institutionalized and Non-Institutionalized Settings, *Thesaurus Acroasium*, 26, ss.129-153.
- Wiessner, S. ve Willard, A. R. (1999). Policy-Oriented Jurisprudence and Human Rights Abuses in Internal Conflict: Toward a World Public Order of Human Dignity, *The American Journal of International Law*, 93 (2), ss.316-334.
- Wolff, C. F. (2017). *The Law of Nations Treated According to the Scientific Method*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Wood, E. J. (2006). Variation in Sexual Violence During War, *Politics and Society*, 34 (3), ss.307-342.
- Yasuaki, O. (2003). International Law in and with International Politics: The Functions of International Law in International Society, *European Journal of International Law*, 14 (1), ss.105-139.
- Zarate, J. C. (1998). The Emergence of a New Dog of War: Private International Security Companies, International Law, and the New World Disorder, *Stanford Journal of International Law*. 34 (1), ss.75-162.